

Màster oficial en Estudis Territorials i de la Població (METiP)
Especialitat Ordenació del Territori
Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona
Programa troncal, edició 2014-2015

BASES PER AL PLANEJAMENT I GESTIÓ DE LA MOBILITAT A L'ILLA DE MENORCA

GENER 2015

INDEX GENERAL

CRÈDITS

PRESENTACIÓ

1. RECONeixEMENT TERRITORIAL: ESTRUCTURA I DINÀMIQUES TERRITORIALS DE L'ESPAI MENORQUÍ	5
1.1. El medi físic: posició i geologia	6
1.1.1 Localització a escala mundial	6
1.1.2 Localització a escala europea	6
1.1.3 Localització a escala mediterrània	6
1.2.1 Geologia	9
1.2.1.1. Origen geològic de Menorca	9
1.2.1.2. Formació geològica	11
1.2.1.3. Evolució geològica	13
1.2.1.4. Dualitat litològica	19
1.2.1.5. Geomorfologia general de Menorca	20
1.2.1.6. Orografia	26
1.2. El clima, les aigües i les cobertes del sòl	29
1.2.1. El clima de Menorca	29
1.2.2. L'aigua	36
1.2.3. Els usos del sòl	45
1.3. Els recursos i el paisatge	60
1.3.1. Introducció	60
1.3.2. Caracterització i classificació del paisatge en Menorca	63
1.3.3. Paisatge i legislació a Menorca	72
1.3.4. La valoració del paisatge	75
1.3.5. Els recursos i la relació amb el paisatge	91
1.4. La població i el poblament	104
1.4.1. Evolució demogràfica	104
1.4.2. Estructura de la població i llars	112
1.4.3. Poblament	117
1.4.4. Població estacional	123
1.5. Les activitats agrícoles	129
1.5.1. Evolució de les activitats agrícoles a Menorca	129
1.5.2. El paisatge agrari	134
1.5.3. Producció agrícola	141
1.5.4. Quantificació de les activitats agrícoles	145
1.6. Les activitats industrials	152
1.6.1. Història de la indústria menorquina	152
1.6.2. Situació actual de la indústria	156
1.6.3. Relació industrial amb el conjunt territorial i poblacional de Menorca	162
1.6.4. Conclusions	173

1.7. Les activitats turístiques	175
1.7.1. Els booms turístics a Menorca	175
1.7.2. Estacionalitat	176
1.7.3. Demanda turística	182
1.7.4. Oferta de l'estructura receptiva	188
1.7.5. Oferta dels serveis turístics	200
1.7.6. Conclusions	208
1.8. Els serveis	211
1.8.1. El turisme en els serveis	211
1.8.2. La situació de les activitats terciàries	212
1.8.3. Descripció dels serveis	215
1.8.3.1. Sanitat	215
1.8.3.2. Educació	219
1.8.3.3. Serveis culturals	223
1.8.3.4. Serveis socials bàsics	224
1.8.3.5. Els equipaments esportius	226
1.8.3.6. Energia	229
1.8.3.7. Recursos hídrics	231
1.8.3.8. Telecomunicacions	231
1.8.3.9. Els residus	232
1.8.4. Conclusions	233
2. INFRAESTRUCTURES I MOBILITAT A L'ILLA DE MENORCA	235
2.1. Mobilitat exterior aèria	236
2.1.1. Pla Insular de l'illa de Menorca	236
2.1.2. Història de l'aeroport de Maó	237
2.1.3. Entitat d'AENA	239
2.1.4. Companyies, fluxos i tarifes	239
2.1.5. Comparació de política de preus: Illa de Sardenya i Menorca	251
2.1.6. Anàlisi de la mobilitat exterior a partir del graf	255
2.1.7. Impacte ambiental de l'aeroport de Menorca	262
2.2. Mobilitat marítima	272
2.2.1. Introducció a la mobilitat marítima	272
2.2.2. El planejament territorial de Menorca	273
2.2.3. Història del transport marítim a Menorca	275
2.2.4. La situació actual de la mobilitat marítima a Menorca	278
2.2.5. La relació morfològica entre els ports i la costa	303
2.2.6. Conclusions	304
2.3. Mobilitat privada dels residents	307
2.3.1. Introducció	307
2.3.2. Parc automobilístic	309
2.3.3. Infraestructures	310
2.3.4. Fluxos de la mobilitat privada	319
2.3.5. Impactes	326
2.3.6. Paisatge i xarxa viària	330
2.3.7. Xarxa viària i percepció del paisatge a Menorca	332

2.4. Mobilitat privada dels visitants	342
2.4.1. Aproximació general	342
2.4.2. Anàlisi de les principals destinacions	349
2.4.3. Xarxa viària i anàlisi topològica	358
2.4.4. Freqüentació en destinacions i relació entre accessibilitat i freqüentació	364
2.5. Transport col·lectiu a tarifa	370
2.5.1. Resultats de l'enquesta de mobilitat del 2004 i Indicadors de mobilitat OBSAM 2012	370
2.5.2. La gestió del transport públic a Menorca	378
2.5.3. El servei d'autobusos a Menorca	381
2.5.4. Anàlisi topològica de la xarxa de transport públic	394
2.5.5. Conclusions	407
2.6. Mobilitat discrecional: el cas dels autocars a Menorca	410
2.6.1. El transport discrecional: definició i importància	410
2.6.2. Principals característiques i usos	414
2.6.3. Graf i matrius: Estudi de les relacions entre nuclis de població i escoles	424
2.6.4. Conclusions	429
2.7. Mobilitat en bicicleta	432
2.7.1. Demanda de la mobilitat quotidiana en bicicleta	432
2.7.2. Infraestructura	441
2.7.3. Serveis	453
2.7.4. Política per a la mobilitat en bicicleta a la Illa de Menorca	455
2.7.5. Conclusions	458
2.8. Mobilitat a peu	462
2.8.1. La mobilitat a peu a Menorca	462
2.8.1.1. Mobilitat urbana	467
2.8.1.2. Mobilitat a l'interior de l'illa	470
2.8.2. El Camí de Cavalls	470
2.8.2.1. Història i desenvolupament	470
2.8.2.2. Marc legal	472
2.8.2.3. Indicadors socioambientals	475
2.8.2.4. Etapes	477
2.8.2.5. Paisatge al llarg del recorregut	486
2.8.2.6. Estadístiques d'ús	488
2.8.3. Anàlisi de la xarxa del Camí de Cavalls	490
2.8.3.1. Condicions existents	490
2.8.3.2. Noves etapes	497
2.8.3.3. Graf i matriu	498
2.8.4. Conclusions	503

3. ANÀLISI, PROBLEMÀTICA I DIAGNOSI	510
3.1. DAFO general de l'illa de Menorca	511
3.2. Mobilitat exterior aèria. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	512
3.2.1. Introducció	512
3.2.2. Amenaces	513
3.2.3. Oportunitats	513
3.2.4. Debilitats	514
3.2.5. Fortaleeses	514
3.3. Mobilitat exterior marítima. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	515
3.3.1. Introducció	515
3.3.2. Amenaces	516
3.3.3. Oportunitats	517
3.3.4. Debilitats	518
3.3.5. Fortaleeses	519
3.3.6. Conclusions	519
3.4. Mobilitat motoritzada privada dels residents. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	520
3.4.1. Introducció	520
3.4.2. Amenaces	522
3.4.3. Oportunitats	523
3.4.4. Debilitats	524
3.4.5. Fortaleeses	525
3.5. Mobilitat privada dels visitants. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	527
3.5.1. Introducció	527
3.5.2. Amenaces	528
3.5.3. Oportunitats	529
3.5.4. Debilitats	530
3.5.5. Fortaleeses	531
3.5.6. Conclusions	532
3.6. Transporte col·lectiu a tarifa. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	533
3.6.1. Introducció	533
3.6.2. Factores locals	533
3.6.3. Factores generals	534
3.6.4. Conclusions	535
3.6.5. DAFO: Transporte colectivo a tarifa	536
3.7. Transporte discrecional col·lectiu. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	538
3.7.1. Introducció	538
3.7.2. Escala local	539
3.7.3. Escala global	542
3.7.4. Conclusions	544

3.8. Mobilitat en bicicleta. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	545
3.8.1. Debilitats	546
3.8.2. Fortaleeses	546
3.8.3. Amenaces	546
3.8.4. Oportunitats	547
3.9. Mobilitat a peu. Debilitats, amenaces, fortaleeses, oportunitats	548
3.9.1. DAFO	548
3.9.2. Amenaces	549
3.9.3. Oportunitats	550
3.9.4. Debilitats	551
3.9.5. Fortaleeses	553
4. CRITERIS I OBJECTIUS	555
4.1. Criteri general	555
4.2. Mobilitat exterior aèria. Criteris i objectius	556
4.3. Mobilitat exterior marítima. Criteris i objectius	557
4.4. Mobilitat motoritzada dels residents. Criteris i objectius	559
4.5. Mobilitat privada dels visitants. Criteris i objectius	561
4.5.1. Introducció	561
4.5.2. Objectius	561
4.6. Transporte col·lectiu a tarifa. Criteris i objectius	563
4.6.1. Criteri general	563
4.6.2. Criteri específic	564
4.6.3. Objectius	564
4.7. Transporte col·lectiu discrecional. Criteris i objectius	565
4.7.1. Introducció	565
4.7.2. Criteri general	565
4.7.3. Criteri de transport discrecional	565
4.7.4. Objectius	566
4.8. Mobilitat en bicicleta. Criteris i objectius	567
4.8.1. Criteri per a la mobilitat a l'illa	567
4.8.2. Criteri de la mobilitat en bicicleta	567
4.8.3. Objectius	567
4.9. Mobilitat a peu. Criteris i objectius	568
4.9.1. Criteri general	568
4.9.2. Criteri específic	568
4.9.3. Objectius	568

5. PROPOSTES I PROJECTES	571
5.1. Mobilitat exterior aèria	572
Proposta 1 – Projecte 1.1	572
Proposta 1 – Projecte 1.2	573
Proposta 2 – Projecte 2.1	575
Proposta 2 – Projecte 2.2	577
Proposta 3 – Projecte 3.1	578
Proposta 3 – Projecte 3.2	580
5.2. Mobilitat exterior marítima	582
5.2.1. Mobilitat exterior	582
Proposta 1 – Projecte 1.1	583
Proposta 1 – Projecte 1.2	585
5.2.2. Mobilitat interinsular	587
Proposta 2 – Projecte 2.1	587
Proposta 2 – Projecte 2.2	589
5.2.3. Infraestructures	591
Proposta 3 – Projecte 3.1	591
Proposta 3 – Projecte 3.2	593
5.3. Mobilitat motoritzada privada dels residents	595
Proposta 1 – Projecte 1.1	595
Proposta 1 – Projecte 1.2	596
Proposta 1 – Projecte 1.3	598
Proposta 2 – Projecte 2.1	599
Proposta 2 – Projecte 2.2	600
Proposta 2 – Projecte 2.3	601
Proposta 3 – Projecte 3.1	602
Proposta 3 – Projecte 3.2	604
5.4. Mobilitat privada dels visitants	606
5.4.1. Introducció	606
5.4.2. Resum de propostes i projectes	607
5.4.3. Desenvolupament de propostes i projectes	607
Proposta 1 – Projecte 1.1	607
Proposta 1 – Projecte 1.2	609
Proposta 2 – Projecte 2.1	611
Proposta 2 – Projecte 2.2	615
Proposta 2 – Projecte 2.3	618
Proposta 3 – Projecte 3.1	621
5.5. Transport col·lectiu a tarifa	624
5.5.1. Introducció	624
5.5.2. Propostes i projectes	624
Proposta 1 – Projecte 1.1	629
Proposta 1 – Projecte 1.2	630
Proposta 2 – Projecte 2.1	631
Proposta 2 – Projecte 2.2	632
Proposta 3 – Projecte 3.1	633
Proposta 3 – Projecte 3.2	634

5.6. Transporte col·lectiu discrecional	635
5.6.1. Introducció	635
5.6.2. Propostes	636
Proposta 1 – Projecte 1.1	636
Proposta 2 – Projecte 2.1	637
Proposta 2 – Projecte 2.2	638
Proposta 3 – Projecte 3.1	639
Proposta 3 – Projecte 3.2	641
Proposta 3 – Projecte 3.3	642
5.7. Mobilitat en bicicleta	645
5.7.1. Introducció i propostes	645
Proposta 1 – Projecte 1.1	645
Proposta 1 – Projecte 1.2	646
Proposta 1 – Projecte 1.3	648
Proposta 2 – Projecte 2.1	649
Proposta 2 – Projecte 2.2	650
Proposta 2 – Projecte 2.3	651
Proposta 2 – Projecte 2.4	653
Proposta 2 – Projecte 2.5	654
5.8. Mobilitat a peu	656
5.8.1. Proposta 1	656
Proposta 1 – Projecte 1.1	657
Proposta 1 – Projecte 1.2	659
Proposta 1 – Projecte 1.3	662
5.8.2. Proposta 2	664
Proposta 2 – Projecte 2.1	665
Proposta 2 – Projecte 2.2	667
Proposta 2 – Projecte 2.3	671
5.8.3. Proposta 3	675
Proposta 3 – Projecte 3.1	675
Proposta 3 – Projecte 3.2	678
ANNEXOS 1, 2 i 3	681

CRÈDITS

TÍTOL

BASES PER AL PLANEJAMENT I GESTIÓ DE LA MOBILITAT A L'ILLA DE MENORCA

COS DOCENT

Coordinació del projecte troncal

Dr. Oriol Nel·lo Colom

Mòduls docents

Mòdul Temes avançats

Dr. Àngel Cebollada i Dr. Enric Mendizàbal

Mòdul Planejament territorial

Dr. Oriol Nel·lo i Dr. Rufi Cerdan

Mòdul Ciutats i espais metropolitans

Dr. Francesc Muñoz Ramírez i Dr. Carles Donat

Mòdul SIG, planejament i paisatge

Dra. Anna Badia i Dr. Albert Pèlachs

Coordinació del treball de camp (Menorca)

Prof. Jaume Mateu

Coordinació de tallers i suport a la docència. Edició final del document

Dr. Joan Carles Llurdés

Dra. Anna Badia

CONFERENCIANTS

Inauguració i IV Cicle de Conferències "L'ordenació del territori: teoria i pràctica"

Joana Barceló, Carme Miralles, Joan Rieradavall, Joan Moreno, Manuel Villalante, Esther Anaya i Jesús Rodríguez

CONFERENCIANTS A MENORCA

Joana Maria Seguí, Lluís Hernández, Miquel Camps, Joan Enric Vilardell, Jaume Mateu, David Carreras, Joan Febrer, Eduard Serra, Damià Borràs, Anna Gallofré, Sergi Marí, Àngel Cebollada, Maria Lluïsa Dubon, Jesús Cardona, Joan Morro

REDACTORS

Grup 1: Daniela Sini, Meritxell Simó, Giovanni Pintore i Giovanni Righetto

Grup 2: Roberta Cusumano, Dani Cáceres, Concita Piazza, Alessia Marceddu

Grup 3: Alberto Fabio, Bernat Llauradó, Cinzia Castagna, Damiano Cadoni

Grup 4: Dani Muntané, Adriano Colussi, Aureli Lojo, Mónica Castañeda

Grup 5: Andrea de Toni, Mar Miralles, Giulia Dessole, Nicolás Diestre

Grup 6: Massimo Zola, Lúdia González, Emanuele Calaresu, Camilo Rey

Grup 7: Elena Concas, Marta Serra, Lia Ara, Daniela Bahamonde

Grup 8: Giacomo Cazzola, Teresa Flix, Alba Sala, Marcello Chiodino

PRESENTACIÓ

Les *Bases per al planejament i gestió de la mobilitat a l'illa de Menorca* que figuren a continuació són el resultat tangible del programa troncal del Màster d'Estudis Territorials i de la Població (itinerari Ordenació del Territori) corresponent a l'any acadèmic 2014-2015. Les *Bases* han estat elaborades per un equip de 32 participants en el Màster, guiat per un cos docent integrat per 10 professors.

D'acord amb la pràctica habitual del nostre programa, *l'objectiu de l'exercici* ha consistit en elaborar un document de planejament sobre una problemàtica i un territori concrets. Aquest document reuneix tots els elements constitutius d'un instrument de planejament que hagués de ser efectivament tramitat i aprovat: el reconeixement territorial, l'anàlisi de la problemàtica concreta de la mobilitat, la diagnosi i la definició dels criteris i objectius, i, finalment la formulació de la proposta projectual. Així, el document es clou amb l'enunciat i el desenvolupament de 23 propostes en matèria de mobilitat que podrien ser desenvolupades a través 55 projectes.

Des del punt de vista *conceptual*, el projecte parteix de la noció de la mobilitat com una expressió de les dinàmiques socials sobre el territori. Així els patrons de mobilitat són configurats per les realitats físiques, l'estructura dels assentaments, les relacions econòmiques i socials, la tecnologia i els recursos disponibles, la traça i les prestacions de les infraestructures, els serveis de transport i el marc jurídic-administratiu. Com es veurà, la perspectiva adoptada és aquella que entén que la planificació i la gestió de la mobilitat no ha de tenir com a únic objectiu el servir la demanda, sinó també contribuir a vertebrar el territori, preservar el paisatge, estalviar els recursos i contribuir a modificar els comportaments socials en una perspectiva de major sostenibilitat i equitat. Aquest vol ser, per tant, un exercici de planejament territorial que al mateix temps que ofereix instruments per gestionar la realitat existent voldria ajudar a modificar-la en benefici de la col·lectivitat. Òbviament, l'exercici ha estat elaborat a efectes didàctics, tanmateix, seria molt satisfactori per a tots els que hi han participat si alguna de les propostes que s'hi contenen pogués ser d'utilitat pràctica a les institucions i entitats menorquines que amb tanta hospitalitat els han acollit i ajudat en el decurs dels darrers mesos. Les propostes, tan modestes i limitades com siguin, queden, doncs, a la seva disposició i a la del conjunt de la societat menorquina per tot allò que poguessin servir.

L'*estratègia docent* de l'exercici troncal ha consistit en integrar els quatre mòduls que integren la docència del primer semestre del Màster –Temes Avançats; Ordenació del Territori, Sistemes d'Informació Geogràfica i Paisatge; Ciutat i Espais Metropolitans- en un únic programa comú, que ha donat lloc a un Quadern de Troncal, inclòs com apèndix en el present document. Així, el contingut de les matèries, tant el conceptual com l'instrumental, ha estat organitzat al voltant de l'exercici i ha constatat de dues parts ben diferenciades: en la primera -corresponent als mesos d'octubre i novembre- s'han bastit les bases conceptuals i de coneixement, mentre que la segona -en els mesos de desembre i gener- ha consistit essencialment en els tallers, presentacions i debats de l'equip relatiu a l'avaluació de la problemàtica, la seva diagnosi, els criteris d'actuació i el contingut de les propostes. En conjunt, el present document ha estat realitzat en la seva integritat entre els dies 1 d'octubre de 2014, en que s'inaugurà el curs, i el 29 de gener de 2015, en que s'ha celebrat la jornada de cloenda.

Les *característiques del programa* han estat doncs les de fomentar una aproximació *transversal* al tema tractat, tot posant-lo en relació amb el conjunt de qüestions que incideixen en la mobilitat i considerant tots els modes de transport que concorren tant en la mobilitat interna com externa: els transports aeri i marítim, el transport privat dels residents i dels visitants, el transport públic i discrecional, els desplaçaments en bicicleta i a peu. Els participants s'han organitzat en vuit equips de treball per fer l'anàlisi territorial i les propostes relatives cadascun d'aquestes modes de transport, de tal manera que la segona característica principal de l'exercici és el *treball d'equip col·lectiu*, tal com correspon a qualsevol document de planejament. En tercer lloc, per a molts dels participants, procedents de 5 països diversos i amb experiències formatives variades, aquest ha estat el primer contacte amb la planificació de la mobilitat, i per tant, l'exercici ha tingut també un caràcter de *learning by doing*, amb els avantatges i inconvenients que això suposa sempre. Finalment, el quart tret distintiu del programa ha volgut ser la immersió amb una realitat concreta, la de l'illa de Menorca, a través del *treball de camp* directe i del coneixement de la problemàtica tractada a través dels propis protagonistes. *Caràcter integrat, transversalitat, treball d'equip, aprenentatge actiu i coneixement directe de la realitat* són doncs les característiques principals que han informat l'exercici.

Al costat de la docència dels quatre mòduls ja esmentats, el programa ha comptat també amb dos cicles de conferències, que han estat essencials per tal de contextualitzar el projecte, tant des del punt de vista temàtic com territorial. Així, durant els mesos d'octubre i novembre s'ha organitzat a la Universitat Autònoma de Barcelona el cicle de conferències *La mobilitat en l'ordenació i la gestió del territori*, en

el que sis experts en aquest camp presentaren els aspectes principals que avui concorren en el debat sobre la mobilitat i la seva gestió. El programa, que constituí el *IV Cicle de Conferències "L'ordenació del territori: teoria i pràctica"*, fou obert a tota la comunitat universitària. D'altra banda, entre els dies 13 i 16 d'octubre de 2014, coincidint amb el període de treball de camp a Menorca, s'organitzà en els Cercle Artístic de Menorca, amb el suport de diverses entitats, el cicle de debats *Mobilitat i gestió del territori a Menorca*. En els quatre debats celebrats, oberts igualment al públic, participaren un total de quinze experts, exponents del coneixement i les diverses propostes de gestió sobre el tema de la mobilitat a Menorca.

El programa ha estat organitzat pel Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Hauria però estat impossible sense el concurs d'un gran nombre de persones i institucions. En primer lloc, els ponents d'ambdós cicles de conferències que amablement volgueren contribuir amb els seus coneixements i la seva disponibilitat a la bona marxa de l'exercici; la relació de tots ells figura en els programes dels cicles de conferències que s'inclouen com annex del present document. Pel seu costat, l'Institut d'Estudis Catalans i la Societat Catalana d'Ordenació del Territori volgueren contribuir a la celebració de la conferència inaugural del curs, que fou dictada per la geògrafa Joana Barceló. A Menorca, el suport institucional de l'Institut Menorquí d'Estudis i l'Observatori Socioambiental de Menorca, administrat amb entusiasme per Fina Salord, Sergi Marí i David Carreras, ha estat fonamental per al disseny i desenvolupament del treball de camp així com per l'obtenció de la informació necessària. Així mateix, el Departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears ha volgut, un any més, contribuir a l'organització del cicle de conferències en el territori estudiat, amb implicació directa de la professora Joana Seguí i el suport del seu director Miquel Grimalt. La Xarxa Joan Lluís Vives, que aplega les universitat de les terres de parla catalana, ha contribuït a sostenir econòmicament el treball de camp i el Cercle Artístic de Ciutadella ha ofert l'hospitalitat dels seu auditori, a la mateixa plaça del Born de la ciutat, per celebrar els debats a l'illa. Cal fer referència, així mateix, a l'Istituto Universitario di Venezia i la Università di Sassari (Dipartimento di Architettura, Design e Urbanistica), que – juntament amb la Universitat de Girona, Universidade de Lisboa i la Universitat Autònoma de Barcelona- ofereixen el Màster interuniversitari en Polítiques i Planificació per a les Ciutats, l'Ambient i el Paisatge, vinculat al Màster METIP, els quals han facilitat un any més la plena i satisfactòria integració dels seus estudiants en el programa. A tots ells, persones i institucions, el Departaments de Geografia de la UAB vol agrair molt cordialment el seu interès i la seva disponibilitat.

La present edició del programa troncal clou el cicle triennal del programa troncal del Màster METIP iniciat l'any 2011. Aquest cicle ha estat integrat per tres exercicis de planejament que han pres com a àmbit d'estudi les Illes Balears: les *Bases per a la gestió del territori a l'illa de Formentera* (curs 2011-2012), les *Bases per a la gestió del paisatge a la Serra de Tramuntana de Mallorca* (curs 2012-2013), i les *Bases per a la planificació i gestió de la mobilitat a l'illa de Menorca* (curs 2014-2015). Durant aquest període el programa troncal ha estat coordinat pel professor Oriol Nel-lo i ha comptat amb un cos docent integrat per Anna Badia, Àngel Cebollada, Rufí Cerdan, Carles Donat, Enric Mendizábal, Francesc Muñoz i Albert Pèlachs. El coordinador del treball de camp ha estat en les tres ocasions Jaume Mateu, de la Universitat de les Illes Balears, i el suport a la docència ha estat a càrrec de Esteve Dot (2011-2012 i 2012-2013) i Joan Carles Llurdés (2014-2015). El desig de tots ells i del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona és haver contribuït a que els 102 estudiants, procedents de 7 països diversos, que han cursat el programa en aquest trienni puguin esdevenir professionals solvents i compromesos en l'ordenació i gestió del territori.

Bellaterra, gener 2015